

دریچه

نگاهی به کتاب جامعه‌شناسی خانواده در ایران از روزنه ازدواج‌های دسته‌جمعی

ارزش‌های جدید در حال شکل‌گیری هستند

جامعه‌شناسی خانواده انجمن جامعه‌شناسی ایران در عین حال یادآور شد که تنها منجر شدن ازدواج به طلاق، مبنای شناسایی عدم توفیق خانواده‌ها نیست بلکه این بحث در سه سطح مورد بررسی قرار گرفته که یکی از شاخص‌های آن توفیق کمی یا همان منجر شدن ازدواج به طلاق است.

اگر پیوند عاطفی درون خانواده از میان برود، قرار گرفته، طلاق ذهنی است، بدین معنا که اندیشه طلاق به ذهن فرد رسیده باشد و شاخص سوم در توفیق خانواده‌ها نیز به فضای عاطفی درون خانواده برمی‌گردد که بنابر آن، وقتی درون خانواده فضای عاطفی سرد می‌شود، این خانواده مطلوب نخواهد بود.

اگر پیوند عاطفی درون خانواده از میان برود، این نهاد دیگر به‌عنوان گروه نخستین شناخته نخواهد شد چرا که در بسیاری از موارد، وقتی فضای عاطفی به‌شدت کاهش می‌یابد، شاهد پادگان شدن خانواده هستیم که از ماهیت اصل خود به‌دور افتاده و ابزارهای دیگری کنترل می‌شود.

اگر در جامعه‌های هیچ طلاق‌ی اتفاق نیفتد، تخصصی جامعه‌شناسی خانواده انجمن جامعه‌شناسی ایران بود. عنوان جلسه، نگاهی به کتاب جامعه‌شناسی خانواده در ایران از روزنه ازدواج‌های دسته‌جمعی، نوشته دکتر باقر ساروخانی بود که در واقع از زاویه معرفی این کتاب، شاخص‌های توفیق خانواده، میزان و نحوه بررسی آن بیان شد.

دکتر ساروخانی در حاشیه این بحث ضمن بیان مطالب بالا، نظر خود را نسبت به بقای نهاد خانواده بسیار خوشبینانه‌تر عنوان کرد و گفت: من معتقدم جامعه بدون خانواده قابل تداوم نیست. خانواده میراثی اجتماعی است که ما از نیاکامان می‌گیریم و به اخلاف خود منتقل می‌کنیم اما برای بررسی کارکردهای آن، باید نهاد خانواده را با دنیای روز انطباق دهیم چرا که خانواده جدید در دنیای جدید تبلور می‌یابد.

این کتاب نتیجه تحقیقی است که در کمیته امداد امام خمینی (ره) و در مورد ازدواج‌های دسته‌جمعی آن انجام شده است و از این زاویه، عروسان دسته‌جمعی کسانی هستند که بر لولای کمیته‌امداد ازدواج می‌کنند.

کتاب شامل سه بخش و فصل‌های مختلف است. در یک فصل، سن ازدواج مورد بررسی قرار گرفته است که از این منظر، تاچه حد سن ازدواج در خانواده تأثیر دارد و به عبارتی، سن آرمایی ازدواج در این خانواده‌ها چیست. همچنین ارتباط میان تحصیلات و توفیق خانواده‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

بجای دیگر، محیط شغل و توفیق زناشویی است. همچنین تعلق قومی، ازدواج و کامیابی زناشویی از دیگر مباحث این کتاب است که به‌نوعی اطلس جغرافیای اجتماعی ازدواج و طلاق در آن مورد توجه قرار گرفته و بررسی شده که در کدام مناطق طلاق‌زایی بیشتر است. در فصل دیگر نیز بحث هم‌خونی و ازدواج مطرح شده و این پرسش عنوان شده که هم‌خونی تا چه حد در ازدواج اثر گذار است و البته چه نوع هم‌خونی، در چه سطح و در چه جاهای، البته اعتقاد ما بر این است که ازدواج‌های هم‌خون باید با احتیاط زیاد نگریده شوند. مدیر گروه

بسیاری بر این باورند که در دنیای امروز نهاد خانواده تضعیف شده و حتی چیزی از آن برجای نیست. این عده معمولاً در چارچوب جامعه مدرن به خانواده نگاه نمی‌کنند؛ بلکه الگوهای جامعه سنتی را برای سنجش کارکردهای نهاد خانواده معیار خود قرار می‌دهند. این در حالی است که در جامعه مدرن، هنجارها درونی شده و مشارکت فعال خانواده برانگیخته می‌شود، البته در این خانواده از جهاتی کارکردهای خود را از دست داده و به‌عبارتی دولتی شده، تردیدی نیست. امروزه دولت در جوامع مدرن و شبه‌مدرن، از طریق قوانین یا ایجاد الگوهای جدید خانواده را تحت‌سلطه قرار می‌دهد. رسانه‌ها هر روز در قلب خانه‌ها کار می‌کنند و ارزش‌های جدیدی را ایجاد می‌کنند. بنابر این بسیاری، خانواده را در معرض تهی شدن می‌بینند چرا که در خانواده‌های جدید حتی ناهار و صبحانه بیرون خورده می‌شود و بسیاری از کارکردها را دولت و سازمان‌های دیگر به‌عهده می‌گیرند.

مطالب بالا گفته‌های دکتر باقر ساروخانی در یکی از نشست‌های گروه علمی-تخصصی جامعه‌شناسی خانواده انجمن جامعه‌شناسی ایران بود. عنوان جلسه، نگاهی به کتاب جامعه‌شناسی خانواده در ایران از روزنه ازدواج‌های دسته‌جمعی، نوشته دکتر باقر ساروخانی بود که در واقع از زاویه معرفی این کتاب، شاخص‌های توفیق خانواده، میزان و نحوه بررسی آن بیان شد.

دکتر ساروخانی در حاشیه این بحث ضمن بیان مطالب بالا، نظر خود را نسبت به بقای نهاد خانواده بسیار خوشبینانه‌تر عنوان کرد و گفت: من معتقدم جامعه بدون خانواده قابل تداوم نیست. خانواده میراثی اجتماعی است که ما از نیاکامان می‌گیریم و به اخلاف خود منتقل می‌کنیم اما برای بررسی کارکردهای آن، باید نهاد خانواده را با دنیای روز انطباق دهیم چرا که خانواده جدید در دنیای جدید تبلور می‌یابد.

این کتاب نتیجه تحقیقی است که در کمیته امداد امام خمینی (ره) و در مورد ازدواج‌های دسته‌جمعی آن انجام شده است و از این زاویه، عروسان دسته‌جمعی کسانی هستند که بر لولای کمیته‌امداد ازدواج می‌کنند.

کتاب شامل سه بخش و فصل‌های مختلف است. در یک فصل، سن ازدواج مورد بررسی قرار گرفته است که از این منظر، تاچه حد سن ازدواج در خانواده تأثیر دارد و به عبارتی، سن آرمایی ازدواج در این خانواده‌ها چیست. همچنین ارتباط میان تحصیلات و توفیق خانواده‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

بجای دیگر، محیط شغل و توفیق زناشویی است. همچنین تعلق قومی، ازدواج و کامیابی زناشویی از دیگر مباحث این کتاب است که به‌نوعی اطلس جغرافیای اجتماعی ازدواج و طلاق در آن مورد توجه قرار گرفته و بررسی شده که در کدام مناطق طلاق‌زایی بیشتر است. در فصل دیگر نیز بحث هم‌خونی و ازدواج مطرح شده و این پرسش عنوان شده که هم‌خونی تا چه حد در ازدواج اثر گذار است و البته چه نوع هم‌خونی، در چه سطح و در چه جاهای، البته اعتقاد ما بر این است که ازدواج‌های هم‌خون باید با احتیاط زیاد نگریده شوند. مدیر گروه

از لابه‌لای متون منتشر شد معرفی ۵ اثر در باب جامعه‌شناسی خانواده از زبان مولفین

کتاب‌های «مسائل اجتماعی ایران و آسیب‌شناسی خانواده» نوشته حبیب‌الله آقابخشی، «شناخت انواع خانواده در جهان امروز»، ترجمه دکتر افسر افشار نادری، «تجددگرایی سرمایه‌اجتماعی و خانواده ایرانی»، نوشته دکتر عالیه شکرپیگی، «انسان‌شناسی خانواده و خویشاوندی»، نوشته دکتر منیره مقصودی و «خانواده‌ها در دنیای امروز»، ترجمه دکتر محمدمهدی لیبیی در این نوشتار از زبان نویسندگان و مترجمین نشان معرفی می‌شوند. این معرفی‌ها در زمان انتشار این آثار در گروه علمی-تخصصی جامعه‌شناسی خانواده انجمن جامعه‌شناسی ایران صورت پذیرفته است:

مسائل اجتماعی ایران و آسیب‌شناسی خانواده

مسئله‌ای مانند توهین‌ها، تحقیرها و خشونت‌ها چه تأثیرات عمیقی را در خانواده‌ها به جای می‌گذارد. در این زمینه می‌توان گفت که قطعاً خشونت‌ها که در جامعه شاهد آن هستیم، بر فضای مهر و دوستی موجود در خانواده نیز تأثیر گذاشته و حتی شیوه‌های گفت‌وگو در درون خانواده را نیز تأثیر زیادی تغییر می‌دهد.

باتوجه به سالنامه آماری سال ۱۳۶۱ و ۱۳۸۰، طی دو دهه اخیر، شاهد کاهش ۵/۲ درصد مصرف گوشت در کشور هستیم. در عین حال، مصرف میوه نیز ۲۲ درصد کاهش یافته است؛ این در حالی است که مصرف نان حدود ۶۰ درصد افزایش پیدا کرده است. در واقع، کاهش مصرف مواد خوراکی، به نوعی نشانگر کاهش رفاه نسبی اقتصادی خانواده‌ها در سطح جامعه است. از سوی دیگر، بسیاری از هزینه‌های خانواده‌های ایرانی صرف تحصیل، بهداشت و درمان اعضایشان شده است. این بدان معنی است که آموزش و بهداشت که

ساختار اجتماعی آسیب‌رسان نمی‌توان تحلیل کرد. از این‌رو، این کتاب دو بخش اصلی را شامل می‌شود: در بخش نخست، مسائل اجتماعی و آسیب‌های جامعه مورد بررسی قرار گرفته و مرزهای آنها با هم مشخص شده است. از نظر من تفاوت‌های مشخص میان «مسائل اجتماعی ایران» و «آسیب‌های اجتماعی ایران» وجود دارد و در این کتاب تلاش کرده‌ام این تفاوت‌ها را مورد توجه قرار دهم. در این زمینه، با بررسی ویژگی‌ها و مشخصات مسائل اجتماعی، به این نتیجه رسیدم که این دو هم‌دیگر را بازنویسی کرده و سپس در حوزه‌های مختلف تأثیرات متفاوتی بر خانواده‌ها می‌گذارد. به‌عنوان مثال، در قلمرو اقتصادی شاهدیم که مشکلات ناشی از آن در سطح کلان، چگونه در سطوح میانه مثل مدرسه و خانواده تأثیر گذاشته و چه رفتارهایی را متناسب با ساختار اجتماعی موجود، شکل می‌بخشد. از سوی دیگر، در حوزه فرهنگی نیز می‌بینیم که

مسائل اجتماعی ایران و آسیب‌شناسی خانواده نوشته دکتر حبیب‌الله آقابخشی است. نویسنده این کتاب می‌گوید: در دهه اخیر با علم به این که بسیاری از آسیب‌های اجتماعی جامعه می‌تواند در درون خانواده ریشه داشته باشد، بخش زیادی از کوشش‌های من، آسیب‌های اجتماعی و پیامدهای آنها، با تحلیل‌های فردی مورد بررسی قرار گرفته و بر همین اساس، در مطالعه و بررسی مواردی مانند خفاش شب، محمد بیچه و امثال آنها مستولان و مدیران اجرایی جامعه و خانواده‌ها را زیر سوال بردن و آنها را به عدم تربیت صحیح فرزندان نشان محکوم کردند. در واقع، می‌توان گفت که در چنین مواردی و در جوامعی مانند جامعه ما، هیچگاه دیواری کوتاه‌تر از دیوار خانواده‌ها پیدا نمی‌شود؛ چنان که کسی اگر نپناه‌های دیگر را این‌گونه تحقیر و توهین کند، حتماً از او شکایت خواهد شد. چنین تحلیل‌هایی نقش ساختار اجتماعی را در پیدایش برخی رفتارهای نامناسب مربوط به خانواده‌ها تأثیر زیادی ناپدید می‌کند و متأسفانه همچنان در جامعه ما رواج دارند. پیش‌فرض من برای نگارش این کتاب این بود که مسائل و مشکلات خانواده‌های ایرانی را بدون درک

دومین کتاب، کتابی با عنوان «شناخت انواع خانواده در جهان امروز» است که توسط دکتر افسر افشار نادری ترجمه شده و از سوی انتشارات دانشگاه علوم‌په‌زیستی و توانبخشی منتشر شده است. دکتر افشار نادری مترجم این کتاب، در معرفی آن می‌گوید: کتاب «شناخت انواع خانواده در جهان امروز» به تصویر کشیدن شرایط فعلی نهاد خانواده در دنیای غرب، نشان می‌دهد که دیگر خانواده‌های سنتی یا حتی خانواده‌های هسته‌ای به‌صورت پیشین وجود ندارند. در واقع، در شرایط جدید، دو نفر تصمیم به زندگی با هم می‌گیرند، بدون این که آن محدودیت‌های سابق حاکم بر خانواده‌ها را تحمل کنند. بچه‌ها در این خانواده‌ها، عموماً از روحیه بسیار سالمی برخوردارند و در حالی که در قدیم، نداشتن بچه مشکل بسیار بزرگی محسوب می‌شد اما به کمک تکنولوژی‌های فعلی خانواده‌ها خیلی زود به آرزوی بچه‌دار شدن خود دست یافته و کمتر از این مسأله آزار می‌بینند.

یاد دید که واقعاً بچه‌هایی که در این خانواده‌ها اضطراب‌آری زندگی می‌کنند، چه وضعیتی دارند و در شرایطی که ما به شدت به خود می‌بالیم که زندگی‌های خانوادگی مثبت‌شده‌ای داریم، تا چه حد بچه‌های ما به‌عنوان سرمایه‌های آینده جامعه، همان‌هایی هستند که آرزوی‌شان را داریم.

دومین کتاب، کتابی با عنوان «شناخت انواع خانواده در جهان امروز» است که توسط دکتر افسر افشار نادری ترجمه شده و از سوی انتشارات دانشگاه علوم‌په‌زیستی و توانبخشی منتشر شده است. دکتر افشار نادری مترجم این کتاب، در معرفی آن می‌گوید: کتاب «شناخت انواع خانواده در جهان امروز» به تصویر کشیدن شرایط فعلی نهاد خانواده در دنیای غرب، نشان می‌دهد که دیگر خانواده‌های سنتی یا حتی خانواده‌های هسته‌ای به‌صورت پیشین وجود ندارند. در واقع، در شرایط جدید، دو نفر تصمیم به زندگی با هم می‌گیرند، بدون این که آن محدودیت‌های سابق حاکم بر خانواده‌ها را تحمل کنند. بچه‌ها در این خانواده‌ها، عموماً از روحیه بسیار سالمی برخوردارند و در حالی که در قدیم، نداشتن بچه مشکل بسیار بزرگی محسوب می‌شد اما به کمک تکنولوژی‌های فعلی خانواده‌ها خیلی زود به آرزوی بچه‌دار شدن خود دست یافته و کمتر از این مسأله آزار می‌بینند.

یاد دید که واقعاً بچه‌هایی که در این خانواده‌ها اضطراب‌آری زندگی می‌کنند، چه وضعیتی دارند و در شرایطی که ما به شدت به خود می‌بالیم که زندگی‌های خانوادگی مثبت‌شده‌ای داریم، تا چه حد بچه‌های ما به‌عنوان سرمایه‌های آینده جامعه، همان‌هایی هستند که آرزوی‌شان را داریم.

شناخت انواع خانواده در جهان امروز

در بخش دیگری از این کتاب، «خانواده‌هایی که از پدران و مادرانی با ملیت‌ها و نژادهای متفاوت و در کشوری خارجی برای هر دو شکل می‌گیرند، مورد بررسی قرار گرفته و مشکلات عمومی فرزندان چنین خانواده‌هایی در شرایط دور از هنجارهای اجتماعی حاکم بر جامعه مطالعه شده است. او گفت: در واقع این کتاب، به‌صورتی بی‌طرفانه زندگی‌های فعلی انواع ازدواج‌های جهان غرب را مورد بررسی قرار داده و مشکلات و فواید این خانواده‌ها را نشان داده است. در عین حال، خانواده‌ها در این کتاب در یک سطح کلان مورد بررسی قرار گرفته و حتی در جامعه ایران نیز مطالعه شده است. به تعبیری، کتاب انواع خانواده در جهان امروز بیان می‌کند که خانواده ایرانی نیز جدا از جامعه جهانی قرار نداشته و عضوی از آن به شمار می‌رود. به همین دلیل، عصری از تحولات جهانی در خانواده ایرانی نیز انعکاس می‌یابد.

بنابر تحلیل این کتاب، نباید خانواده داده؛ بلکه باید وارد محتوای آن شد و آن را شناخت. بنابر این با ورود به درون خانواده‌ها، می‌توان گفت که در مواردی، تنها اسکلتی از این نهاد اجتماعی باقی مانده و در چنین شرایطی، واقعاً حریف است که انسان‌ها وقت و زندگی‌شان را در جای بگذرانند که مطلوبیتی برای آنها نداشته باشد.

انسان‌شناسی خانواده و خویشاوندی

دکتر منیره مقصودی، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران و نویسنده انسان‌شناسی خانواده و خویشاوندی در مورد آن می‌گوید: این کتاب به نوعی، اقبالی مطالعات خانواده و خویشاوندی را در حوزه انسان‌شناسی بررسی می‌کند. انسان‌شناسی خانواده و خویشاوندی که در سال ۸۶ منتشر شده، شامل شش فصل است. در فصل اول، تاریخچه مطالعات خانواده‌گی و خویشاوندی در جهان غرب بر پایه دانش انسان‌شناسی مورد بررسی قرار می‌گیرد و فصل آخر این کتاب نیز به مطالعه خانواده و خویشاوندی در ایران و اروپا می‌پردازد. یکی دیگر از فصل‌ها به توهم و تابو می‌پردازد. در فصلی

دکتر محمد مهدی لیبیی، مترجم کتاب «خانواده‌ها در دنیای امروز» نوشته دیوید اسپنل در باره این کتاب می‌گوید: کتاب خانواده‌ها در دنیای امروز که در سال ۲۰۰۸ منتشر شده، آخرین اطلاعاتی که در مورد خانواده در دنیا جمع‌آوری شده را همراه با آمارهای جهانی گرد هم آورده است.

خانواده‌ها در دنیای امروز

دکتر محمد مهدی لیبیی، مترجم کتاب «خانواده‌ها در دنیای امروز» نوشته دیوید اسپنل در باره این کتاب می‌گوید: کتاب خانواده‌ها در دنیای امروز که در سال ۲۰۰۸ منتشر شده، آخرین اطلاعاتی که در مورد خانواده در دنیا جمع‌آوری شده را همراه با آمارهای جهانی گرد هم آورده است.

دکتر محمد مهدی لیبیی، مترجم کتاب «خانواده‌ها در دنیای امروز» نوشته دیوید اسپنل در باره این کتاب می‌گوید: کتاب خانواده‌ها در دنیای امروز که در سال ۲۰۰۸ منتشر شده، آخرین اطلاعاتی که در مورد خانواده در دنیا جمع‌آوری شده را همراه با آمارهای جهانی گرد هم آورده است.

تجددگرایی سرمایه‌اجتماعی و خانواده ایرانی

در باره چگونگی برداشت ما نسبت به خود و نوع برقراری ارتباط با دیگران، انقلابی در جریان است. براساس مطالعات من در این رابطه، خانواده‌های تهرانی و بالطبع ایرانی نیز در این روند، دچار تغییر در نگرش‌های خود شده‌اند. این مسأله را می‌توان از سه جنبه مورد بررسی قرار داد؛ نخست تجددگرایی که در این کتاب پیشینه تجددگرایی به‌طور عام و در سطح جهان، ایران و نهاد خانواده مورد بررسی قرار داده شده است.

در بررسی مشکلات اقتصادی و تأثیر آن بر نهاد خانواده باید سه چارچوب نظری را در قالب رویکرد تکامل دیالکتیکی پدیده‌های اجتماعی، رویکرد بازاندیشی و بازنگری گیندن و رویکرد مرکز

دکتر عالیه شکرپیگی، مولف کتاب تجددگرایی سرمایه‌اجتماعی و خانواده ایرانی، در مورد این اثر خود می‌گوید: در این کتاب، تجدد گرایی یا گرایش به مدرنیسم و تأثیرات آن در خانواده‌های ایرانی مورد بررسی قرار گرفته و پرسش اصلی این است که بعد از ورود این موج به خانواده ایرانی، تا چه حد سرمایه‌اجتماعی آن دگرگون می‌شود. به بیان دیگر، بعد از وارد شدن مدرنیته به خانواده، تا چه حد فریدت در درون آن تقویت شده و اعتماد اجتماعی کاهش می‌یابد. در واقع، در آمارها دیده می‌شود که خانواده ایرانی دچار بحران و فروپاشی شده و من می‌خواستم ببینم که خانواده ایرانی در حال گذار است یا شکل‌های متعددی از آن در حال شکل‌گیری و ظهور هستند.

به عقیده من، اگر تجدد و مدرنیته بر جامعه تأثیر گذار باشند، به تعبیری مهم‌ترین تأثیر آن در زندگی شخصی، روابط جنسی، حیات عاطفی، ازدواج و خانواده قابل مشاهده است.

که اگر تجددگرایی با حفظ سنت‌های خانواده ایرانی باشد، با حفظ سرمایه‌اجتماعی خانواده ایرانی نیز همراه است. از سوی دیگر، ۶۰ درصد خانواده‌های ایرانی معتقدند که دخالت دولت باعث کاهش سرمایه‌اجتماعی این نهاد و کاهش میزان تجددگرایی شده است. من شاخص‌هایی مانند نگرش‌های جنسیتی، باورهای دینی، اندیشه مدرن، تأثیر رسانه‌ها و عدالت‌طلبی در خانواده‌ها و بحث جهت‌گیری جهانی در خانواده‌ها را به‌عنوان شاخص‌های تجددگرایی در نظر گرفتم و به این نتیجه رسیدم که متغیر نگرش‌های جنسیتی، بیشترین تأثیر را در خانواده‌های ایرانی دارد. این در حالی است که تجددگرایی به‌تنهایی باعث خدش‌دار شدن باورهای دینی نشده بلکه موجب حفظ بیشتر آنها را نیز فراهم کرده است. در عین حال، مهم‌ترین عامل بحران در خانواده‌های جامعه ما، عامل اقتصادی شناخته می‌شود.

